

ישראליות משותפת או שבטים, שבטים?

מדדים כמותיים

אלכס מינץ, חיים וייצמן, אורי סלונים, חן אלישע ותום לוריה

כנס הרצליה 2017

מטרת המחקר

▶ מענה לשאלה: האם ישראל צועדת ברוח נשיא המדינה לכיוון ישראליות משותפת, או המגמה בה ארבעת השבטים הנפרדים מושכים כל אחד לכיוונו, נמשכת?

▶ איתור מגמות צמצום/התרחבות פערים בין השבטים השונים לאורך זמן.

שבטי החברה הישראלית

‣ נשיא המדינה, בנאאמו כאן בכנס הרצליה לפני שנתיים, מנה ארבעה שבטים—לפי הזרמים השונים בחינוך, על פי הלמ"ס. אולם, אין זו החלוקה האפשרית היחידה:

פרופ' סמי סמוחה (1984)	פרופ' אמנון רובינשטיין (2017)	המכון הישראלי לדמוקרטיה	הנשיא ריבלין
חלוקה לפי שסעים (זוגות, זוגות לכל שסע): 1. השסע המעמדי 2. השסע העדתי 3. השסע הלאומי/ יהודים-ערבים 4. השסע הפוליטי 5. השסע דתי-חילוני	יהודים 1. חרדים 2. דתיים-ציוניים 3. מסורתיים 4. לא דתיים 5. משיחיים 6. זכאי חוק השבות ערבים 1. מוסלמים 2. דרוזים 3. בדואים 4. צ'רקסים 5. נוצרים נוצרים לא-ערבים אחרים	יהודים 1. חרדים 2. דתיים-לאומיים/ חרד"לים 3. מסורתיים דתיים, 4. מסורתיים לא-דתיים, 5. חילונים ערבים	1. השבט החילוני 2. השבט הדתי-לאומי 3. השבט החרדי 4. השבט הערבי

בסיס הנתונים, מקורות הנתונים והצגת המדדים

פיתוח מדדי הישראליות המשותפת:

▶ מדדים השוואתיים בין השבטים, מבוססי נתונים על פני עשור (2006-2015), לבחינת התפתחות הישראליות המשותפת, בתחומים:

- חינוך
- תעסוקה
- תשתיות ומשאבים
- עמדות פוליטיות וחברתיות

מקורות הנתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, משרד החינוך וסקר ארבעת השבטים (2016).

הרשויות שנבחנו

שבט ערבי:

אום אל פחם
בקה אל גרביה
נצרת
רהט
שפרעם

שבט חרדי:

אלעד
ביתר עילית
בני ברק
מודיעין עילית
עמנואל

שבט דתי-לאומי:

אפרת
מועצה אזורית גוש עציון
מועצה אזורית שדות נגב
קריית ארבע
קרני שומרון

שבט חילוני:

אילת
באר שבע
חיפה
קריית אתא
קריית שמונה

הפרמטרים שנבדקו

חינוך:

- מספר תלמידים ממוצע בכיתה;
- שיעור זכאות לבגרות העומדת בתנאי קבלה אוניברסיטאיים
- הוצאה ממוצעת של הרשות המקומית לתלמיד.

הפרמטרים שנבדקו (המשך)

תעסוקה:

➤ שיעור המועסקים מכלל התושבים ברשות המקומית בגילאי

העבודה;

➤ שכר ממוצע לשכיר.

הפרמטרים שנבדקו (המשך)

תשתיות ומשאבים:

- הוצאה ממוצעת של הרשות המקומית לתושב;
- השתתפות הממשלה בהכנסות הרשות המקומית - ממוצע לתושב;
- הוצאה ממוצעת לתושב לפיתוח תשתיות בתקציב בלתי רגיל

התחומים שנבדקו (המשך)

עמדות פוליטיות וחברתיות:

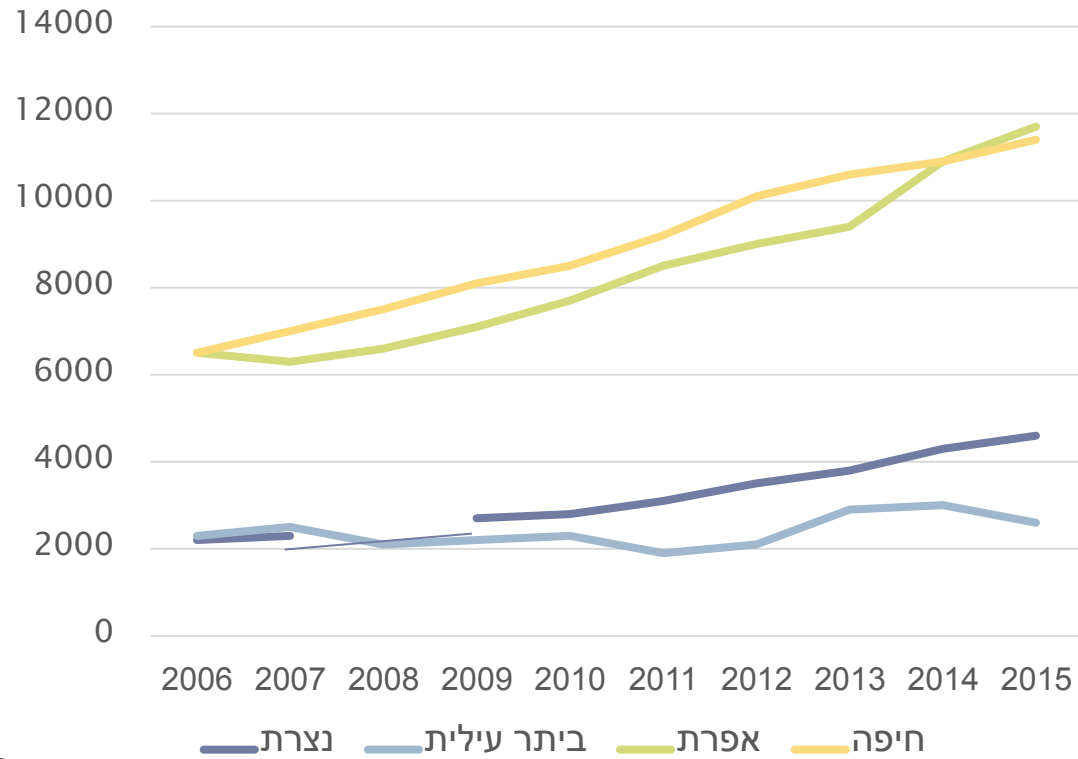
- השתייכות פוליטית;
- עמדות השבטים בנוגע ליהודה ושומרון;
- נכונות ליצירת ישראליות משותפת;
- שוויון חובות והזדמנויות

הצגת הנתונים

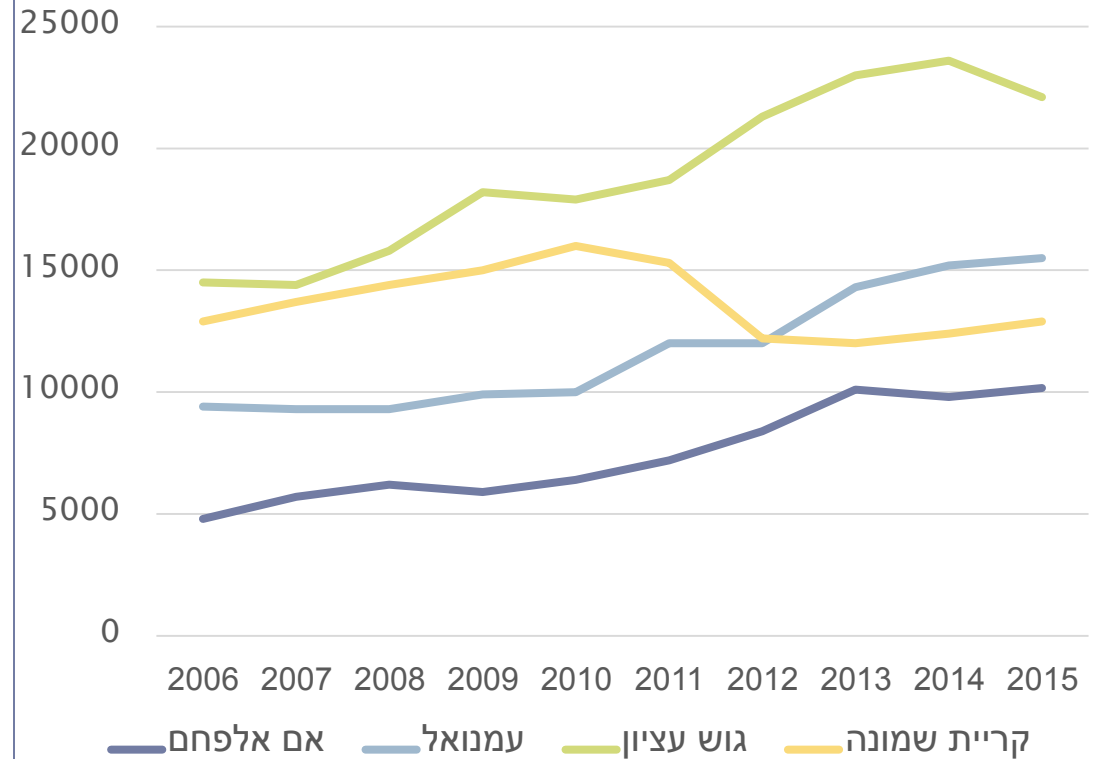
▶ בגרפים הבאים מוצגת השוואה בין הרשויות החזקות ביותר בכל שבט והשוואה בין הרשויות החלשות ביותר בכל אחד מהשבטים, בכל פרמטר.

הקצאה לתלמיד בש"ח, לשנה

הנמוכה ביותר

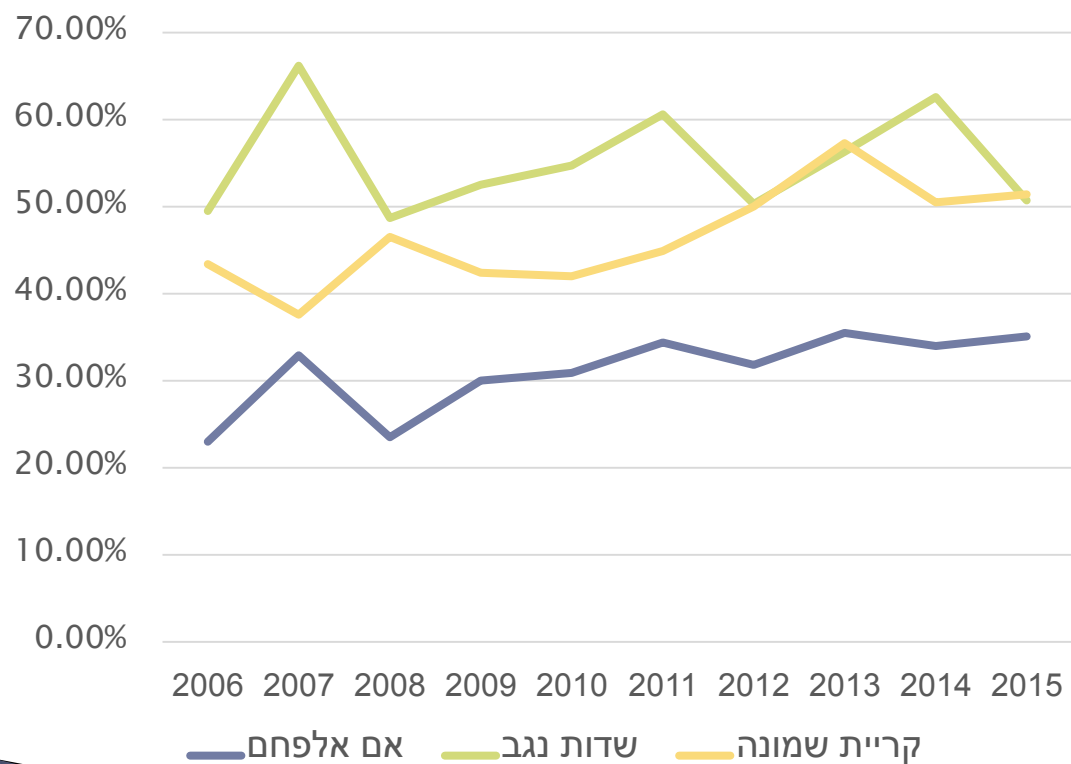

הגבוהה ביותר

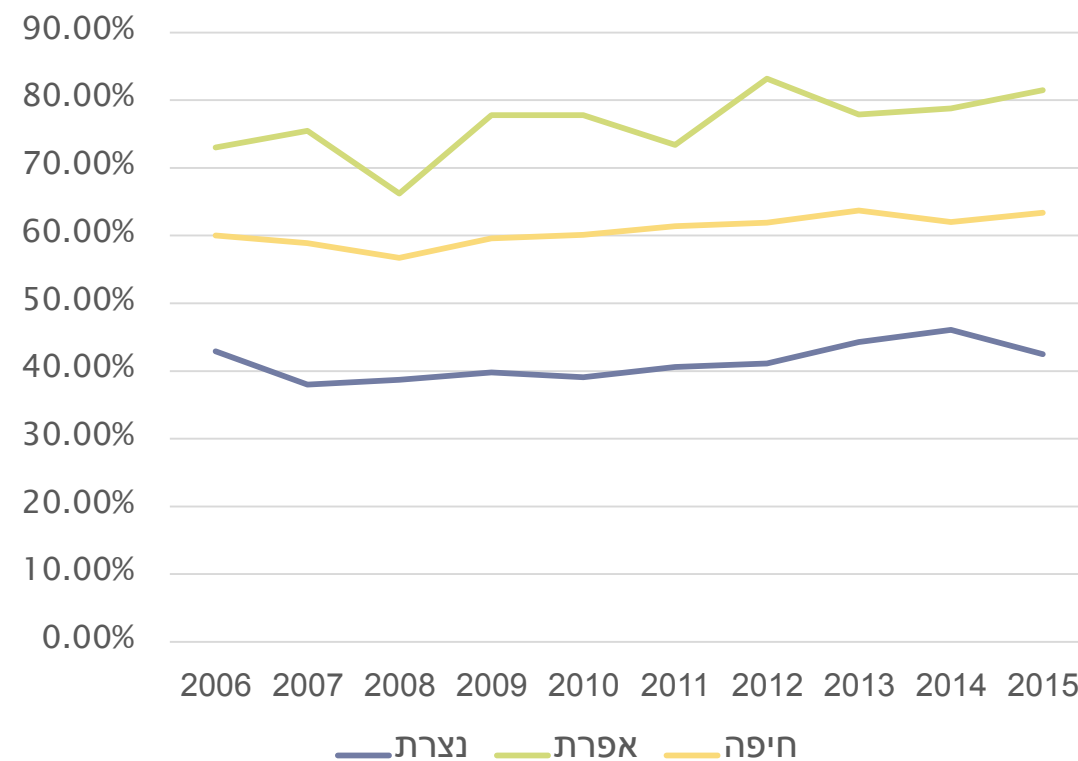

שיעור הזכאות לבגרות איכותית

הנמוך ביותר

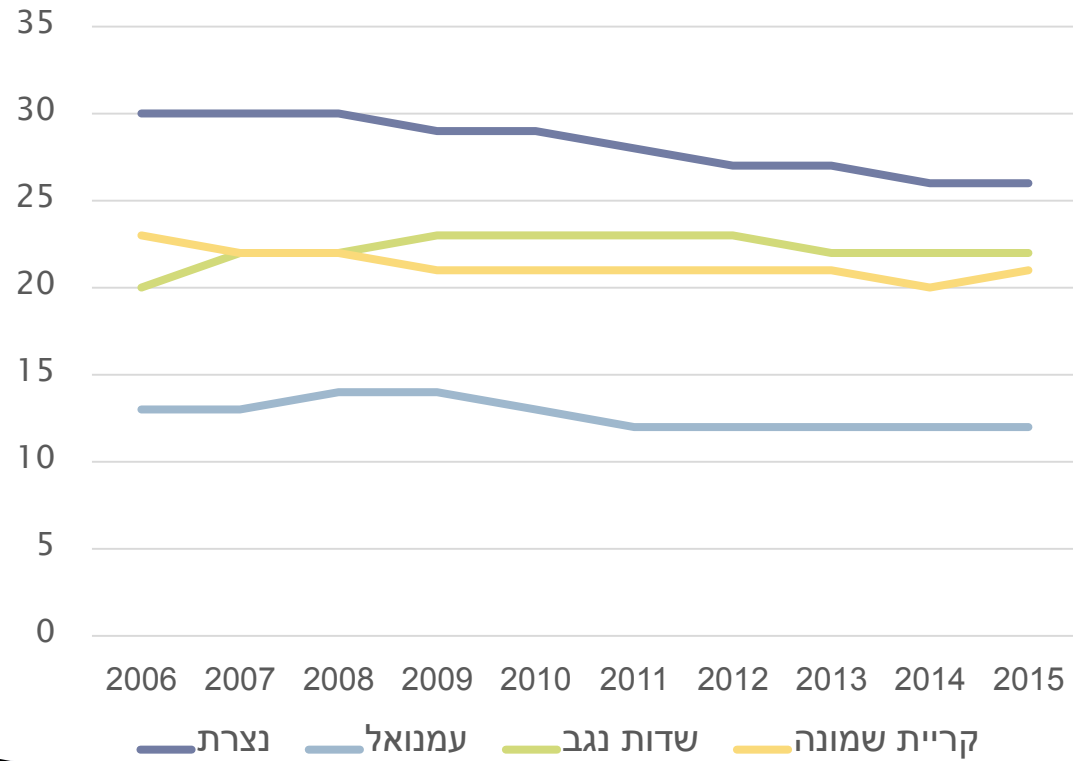

הגבוה ביותר

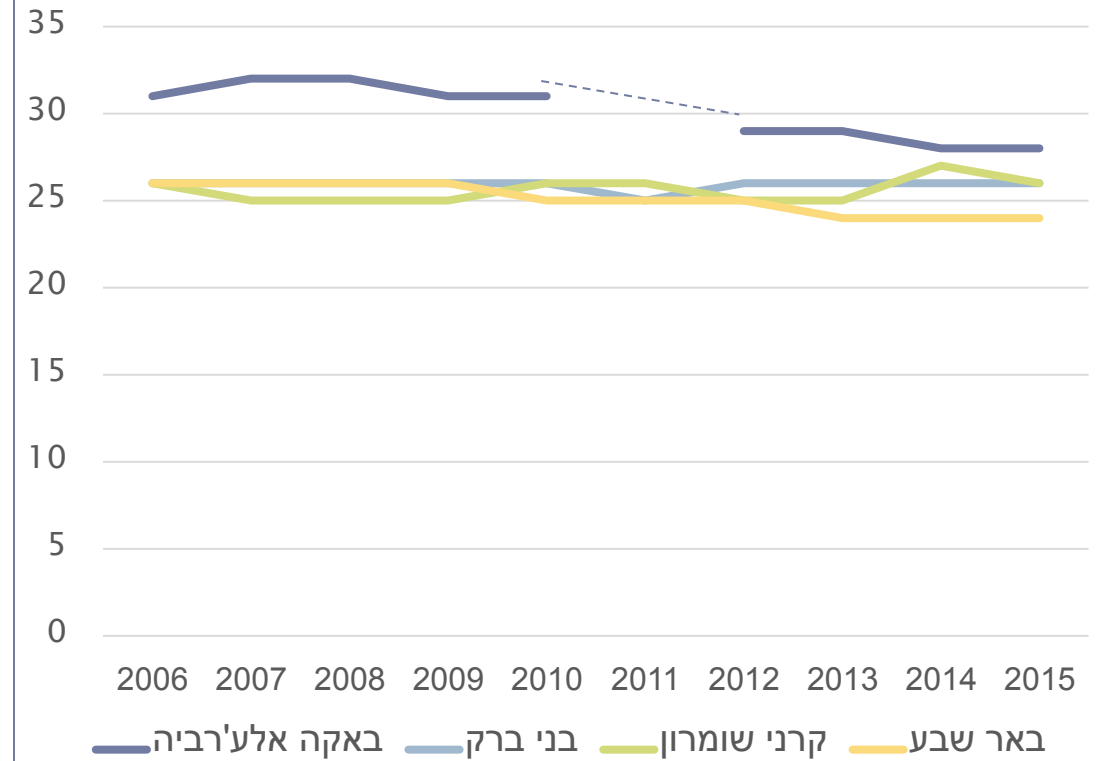

מספר תלמידים בכיתה

הפחות צפוף

הצפוף ביותר

הקצאה לתלמיד וזכאות לבגרות איכותית: בין השבטים

- ברמות ההקצאה הנמוכות ההקצאה בשבטים החרדי והערבי אינה מגיעה אף כדי מחצית ההקצאה לתלמיד בקרב השבטים החילוני והדתי-לאומי.
- גם ברמות ההקצאה הגבוהות, הפערים משמעותיים
- הזכאות לבגרות איכותית ברשויות החילוניות והדתיות-לאומיות גבוהה משמעותית מזו שברשויות הערביות, למעט מספר רשויות מצטיינות
- קיים מחסור בנתונים לגבי השבט החרדי, אשר אחוז הזכאות לבגרות איכותית בו כידוע נמוך ביותר

מספר תלמידים בכיתה: ממצאים השוואתיים

- נצפית מגמה חיובית של ירידה במספר התלמידים בכיתה בכלל השבטים
- ברשויות הערביות מספר התלמידים בכיתה הוא הגבוה ביותר
- ברשויות החרדיות מספר התלמידים בכיתה הוא הנמוך ביותר

ממצאים מרכזיים—חינוך

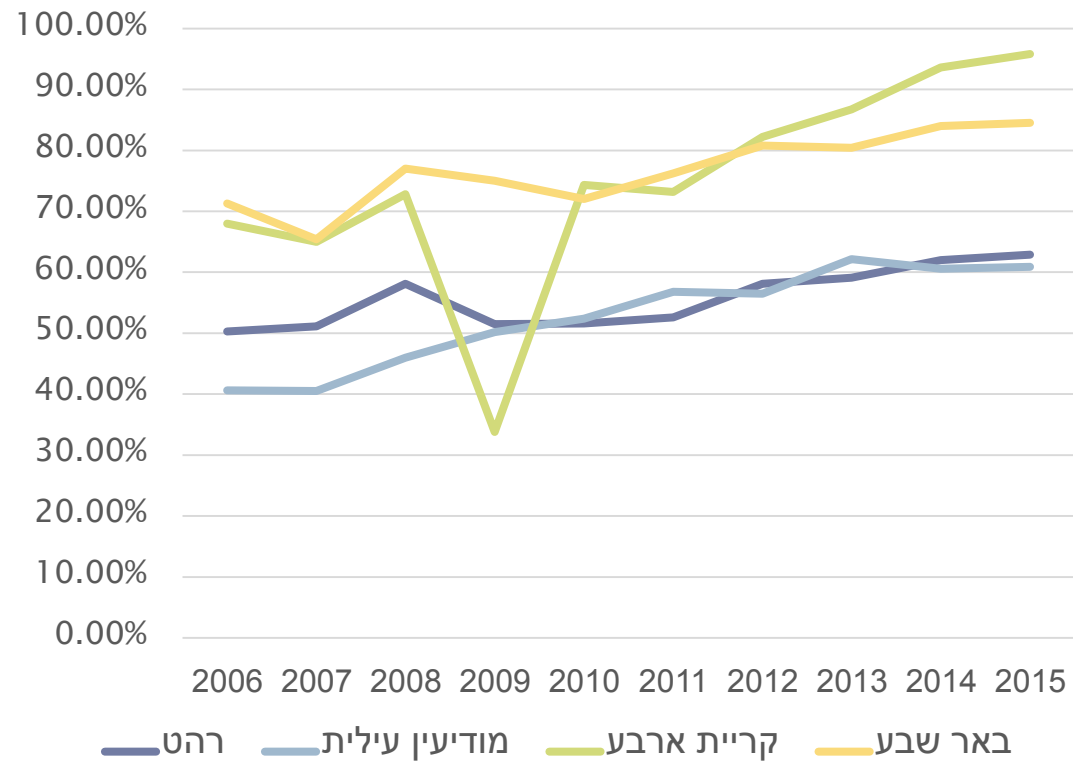
▶ קיימים פערים עצומים בין השבטים החילוני והדתי-לאומי מחד גיסא לבין החרדי (למעט הקצבות לישיבות) והערבי מאידך גיסא, בהשקעה בחינוך.

▶ הפערים בהשקעה מתבטאים בהבדלים משמעותיים בזכאות לבגרות איכותית.

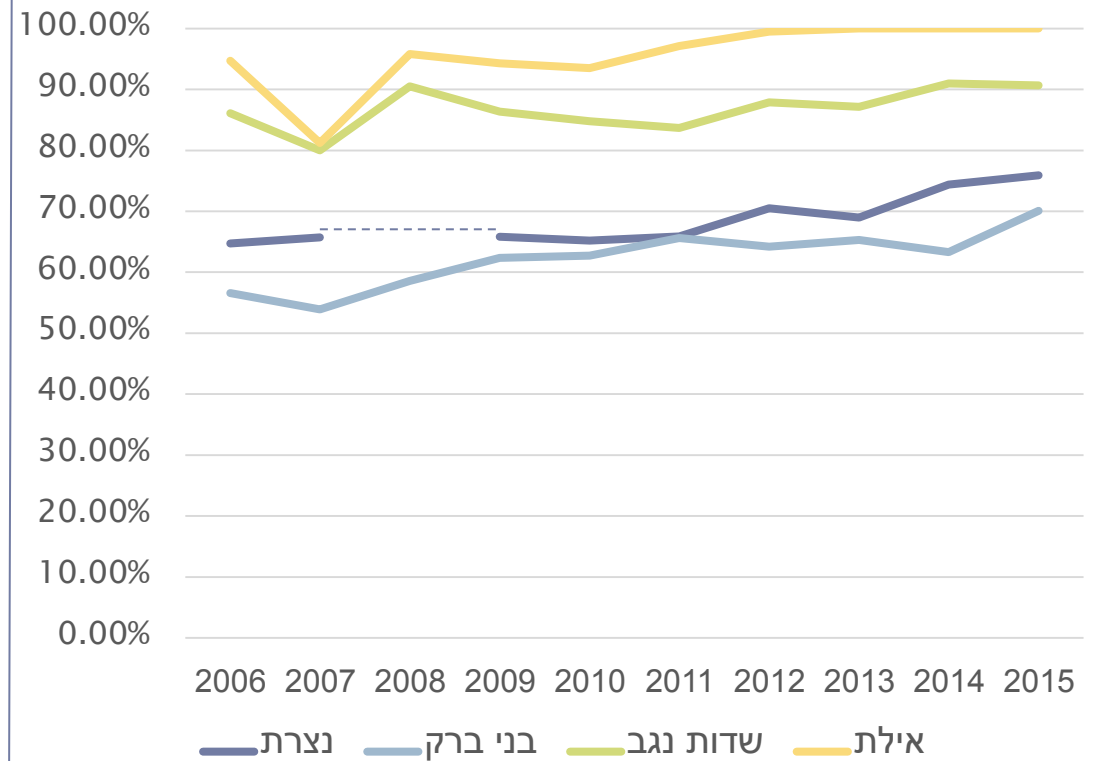
▶ המשמעות היא תרומה להתרחבות הפערים העתידיים והעמקת אי-השוויון, למרות עלייה משמעותית בכל השבטים בהקצאה לתלמיד.

שיעור המועסקים בתוך קבוצת גילאי העבודה

הנמוך ביותר

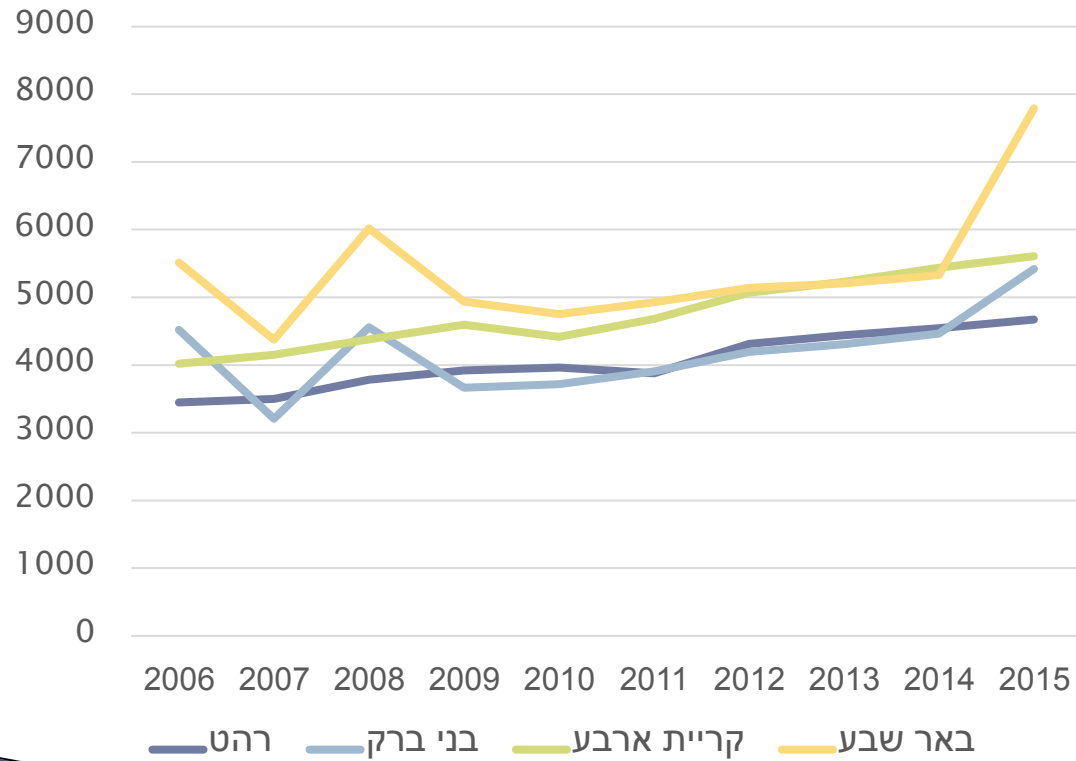

הגבוה ביותר

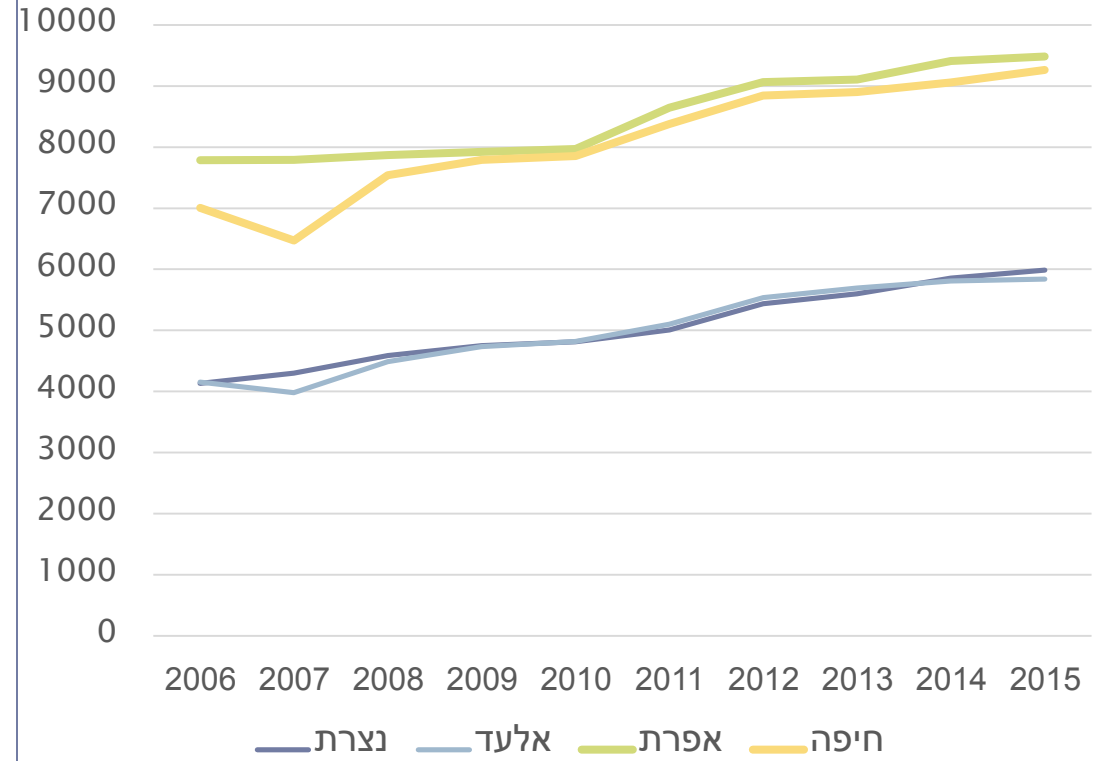

שכר ממוצע לשכיר בש"ח

הנמוך ביותר

הגבוה ביותר

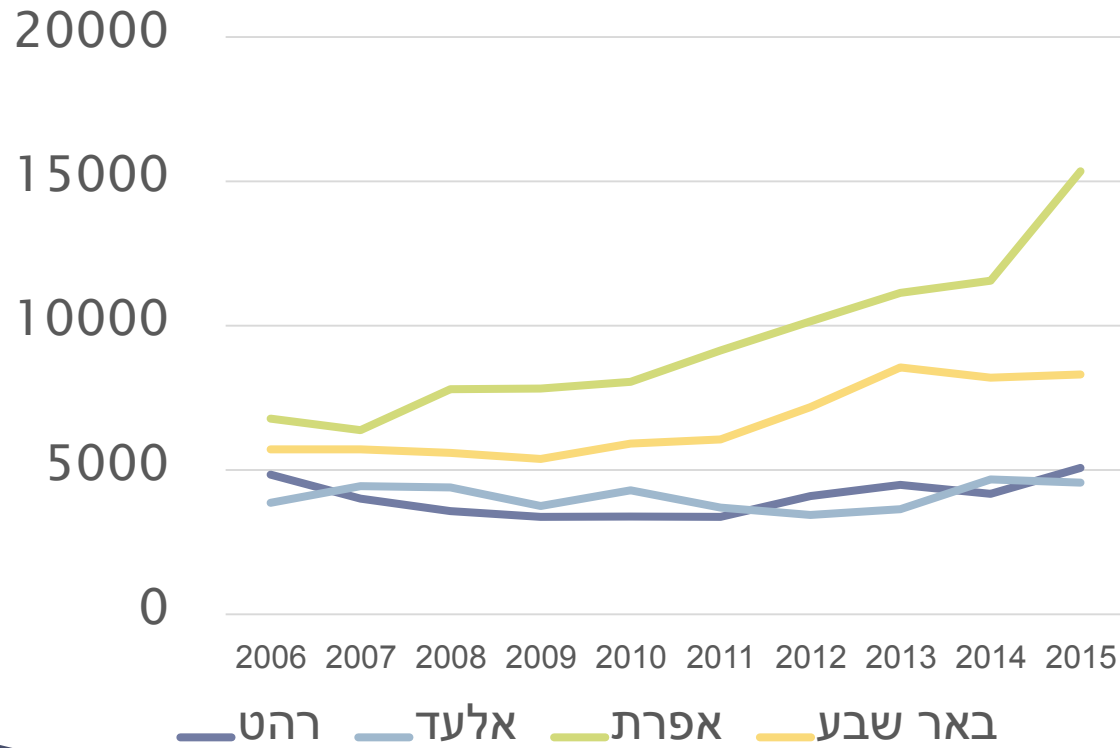

ממצאים מרכזיים—תעסוקה ושכר

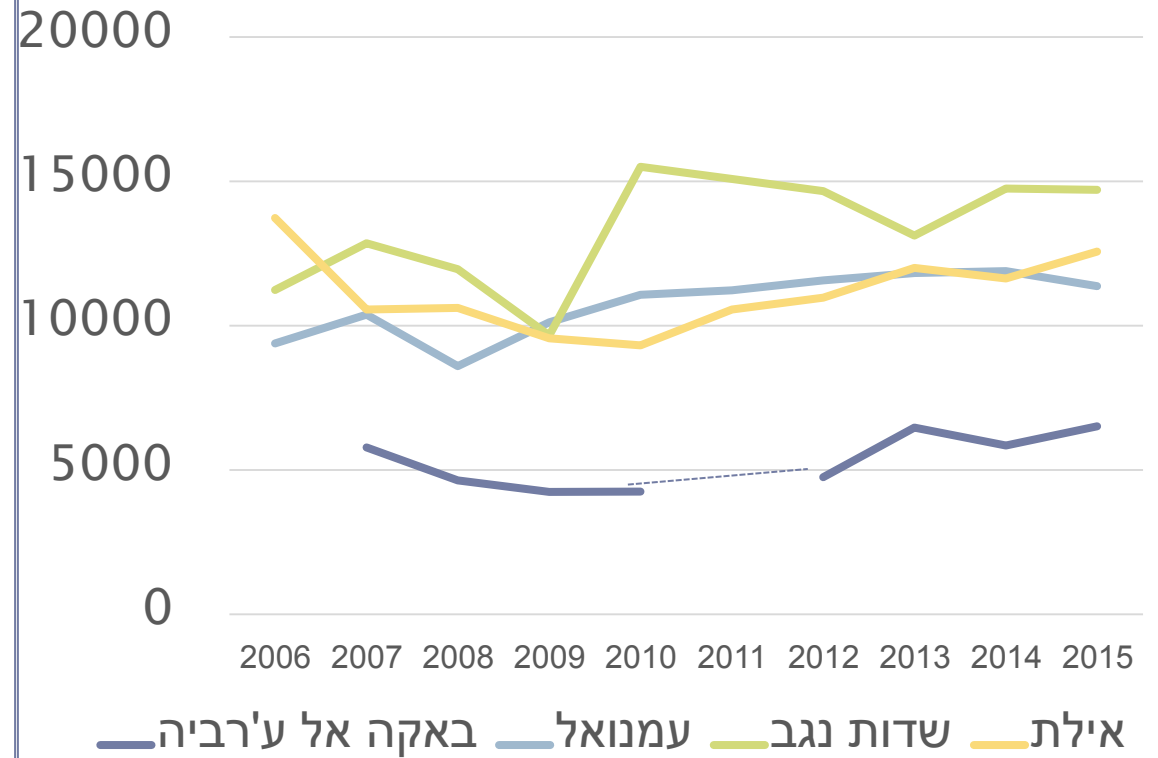
- ▶ אם בוחנים כל שבט בנפרד, מתקבלת תמונה המראה שיפור בשיעור המועסקים וברמות השכר בכל שבט ושבט על פני זמן.
- ▶ אולם, מהתבוננות השוואתית עולה כי הפערים בין חילונים ודתיים-לאומיים מכאן, לבין ערבים וחרדים מכאן נשמרים ואף מתרחבים לאורך השנים.
- ▶ השכר הממוצע לשכיר ברשויות החילוניות והדתיות-לאומיות גבוה משמעותית (למעלה מ-60%) מזה שברשויות החרדיות והערביות.

הוצאה כוללת של הרשות לתושב, בש"ח, לשנה

הנמוך ביותר

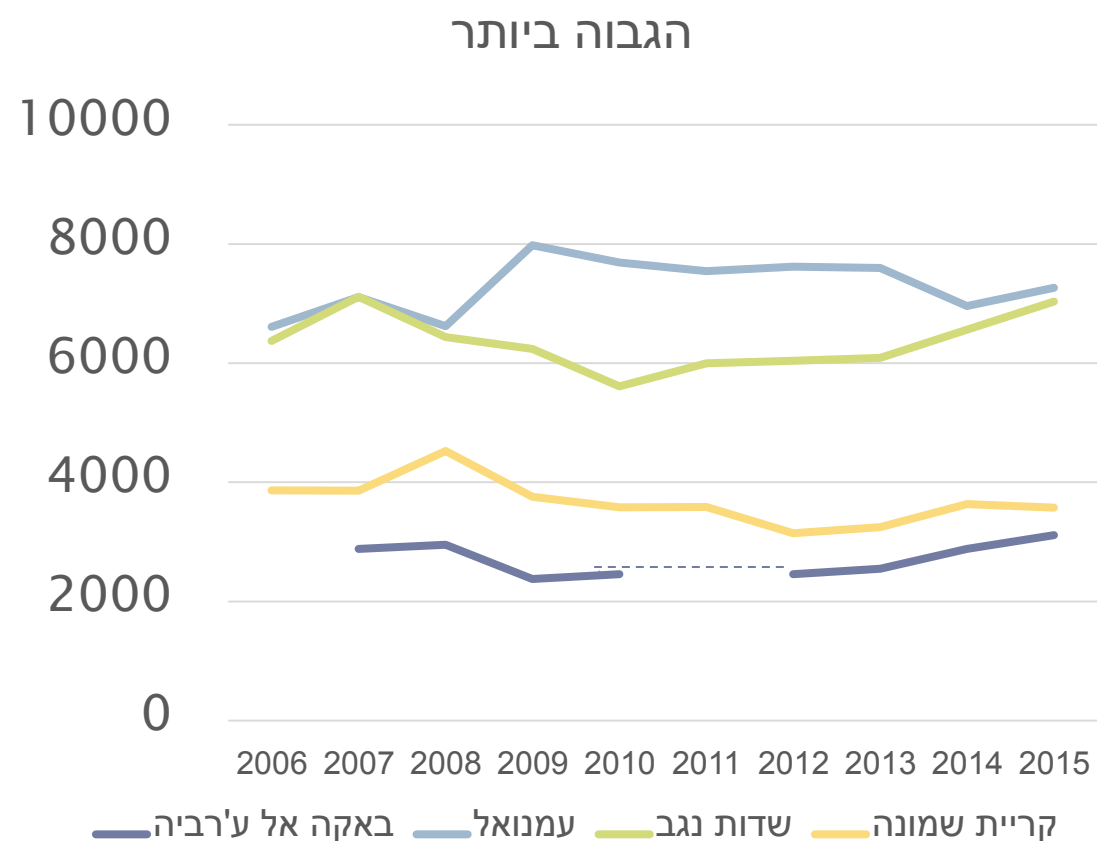
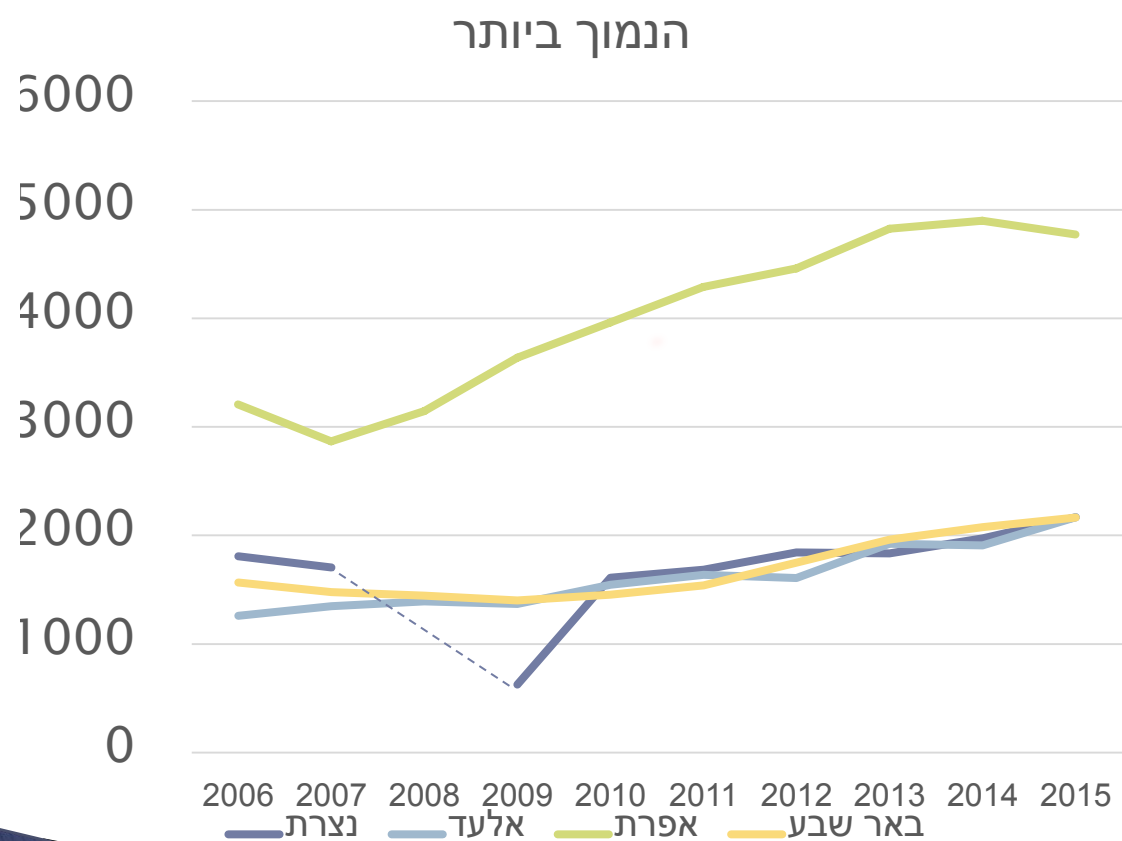
הגבוה ביותר

ממצאים מרכזיים—הוצאה לתושב (ברשויות הגבוהות במדגם)

- ▶ ברשויות הדתיות-לאומיות ההוצאה הכוללת לתושב היא פי שלושה מההוצאה הכוללת לתושב ברשויות החרדיות והערביות
- ▶ ברשויות החילוניות ההוצאה לתושב גבוהה כמעט פי שניים מההוצאה הכוללת ברשויות הערביות והחרדיות
- ▶ בגלל שיטת המאצ'ינג, הפערים האלה גדולים עוד הרבה יותר ואי-השוויון עמוק הרבה יותר מכפי שניתן לראות בנתונים שהוצגו.

השתתפות הממשלה בהכנסות הרשות לתושב, בש"ח, לשנה

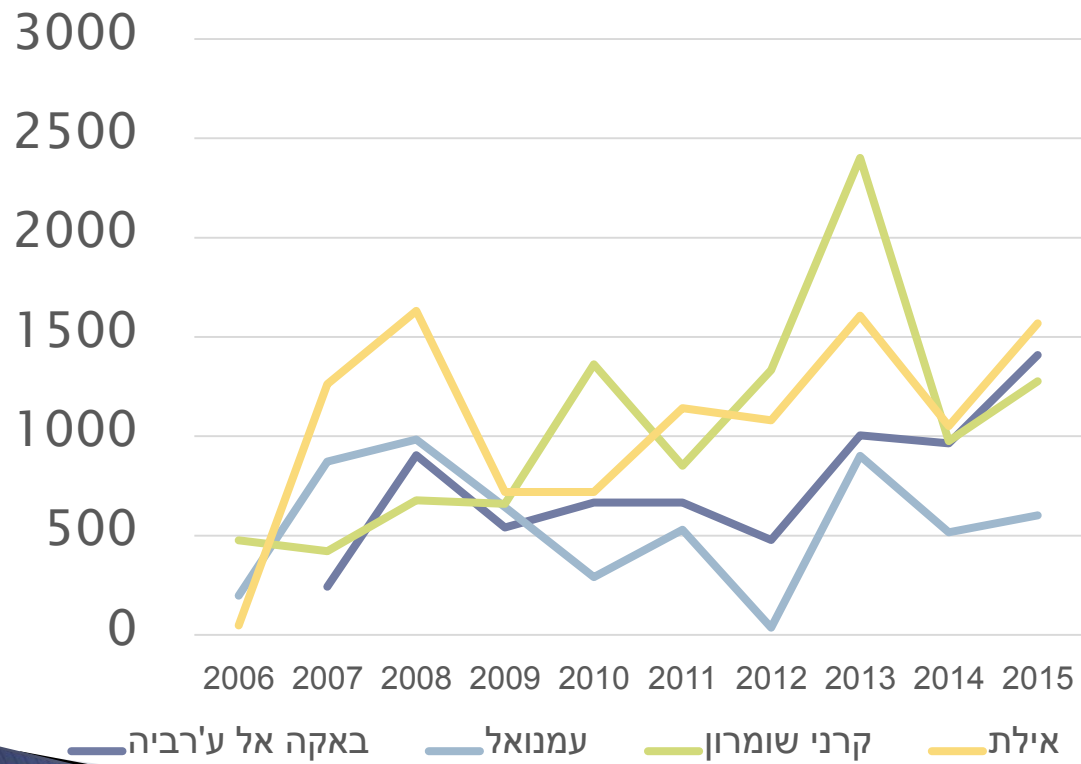
השתתפות הממשלה בהכנסות הרשות: ממצאים השוואתיים

▶ לאורך זמן, יש עלייה מתונה בהשתתפות הממשלה ברשויות החלשות בכל השבטים

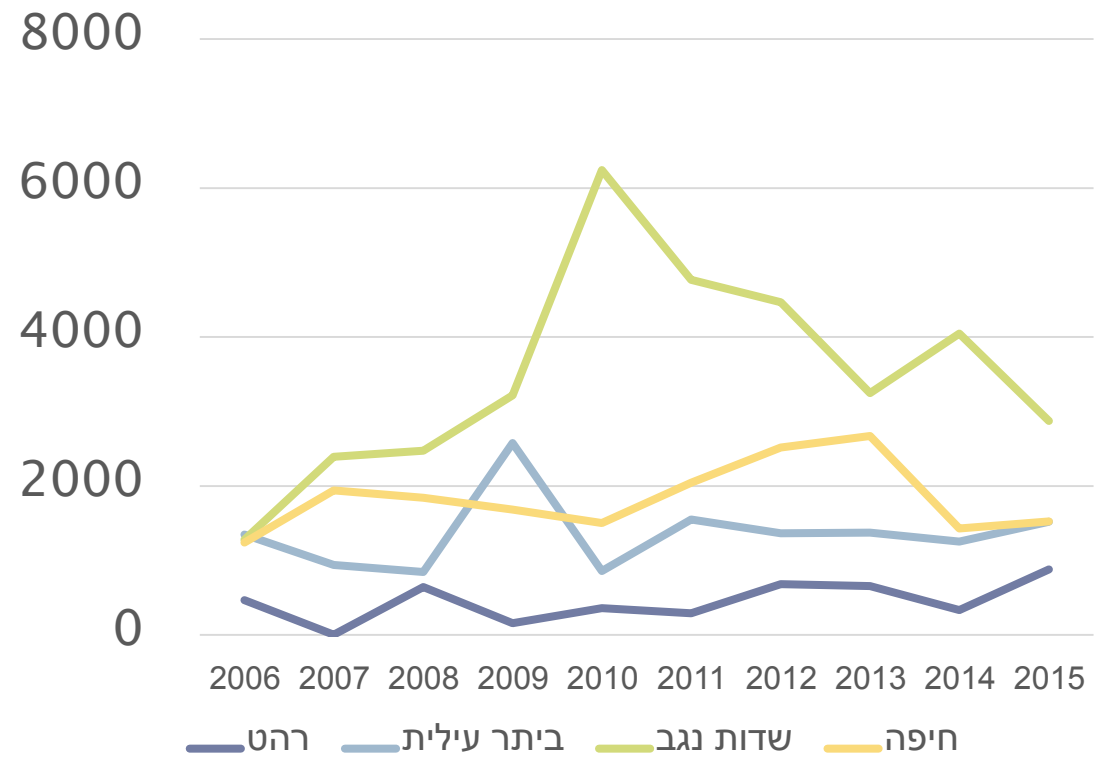
▶ עם זאת, ברשויות הדתיות-לאומיות וברשויות החרדיות השתתפות הממשלה בהכנסות הרשות הן **למעלה מכפול** מהשתתפות הממשלה בהכנסות הרשות ברשויות החילוניות והערביות.

הוצאות על פיתוח תשתיות בתקציב בלתי רגיל לתושב, בש"ח, לשנה

הנמוך ביותר

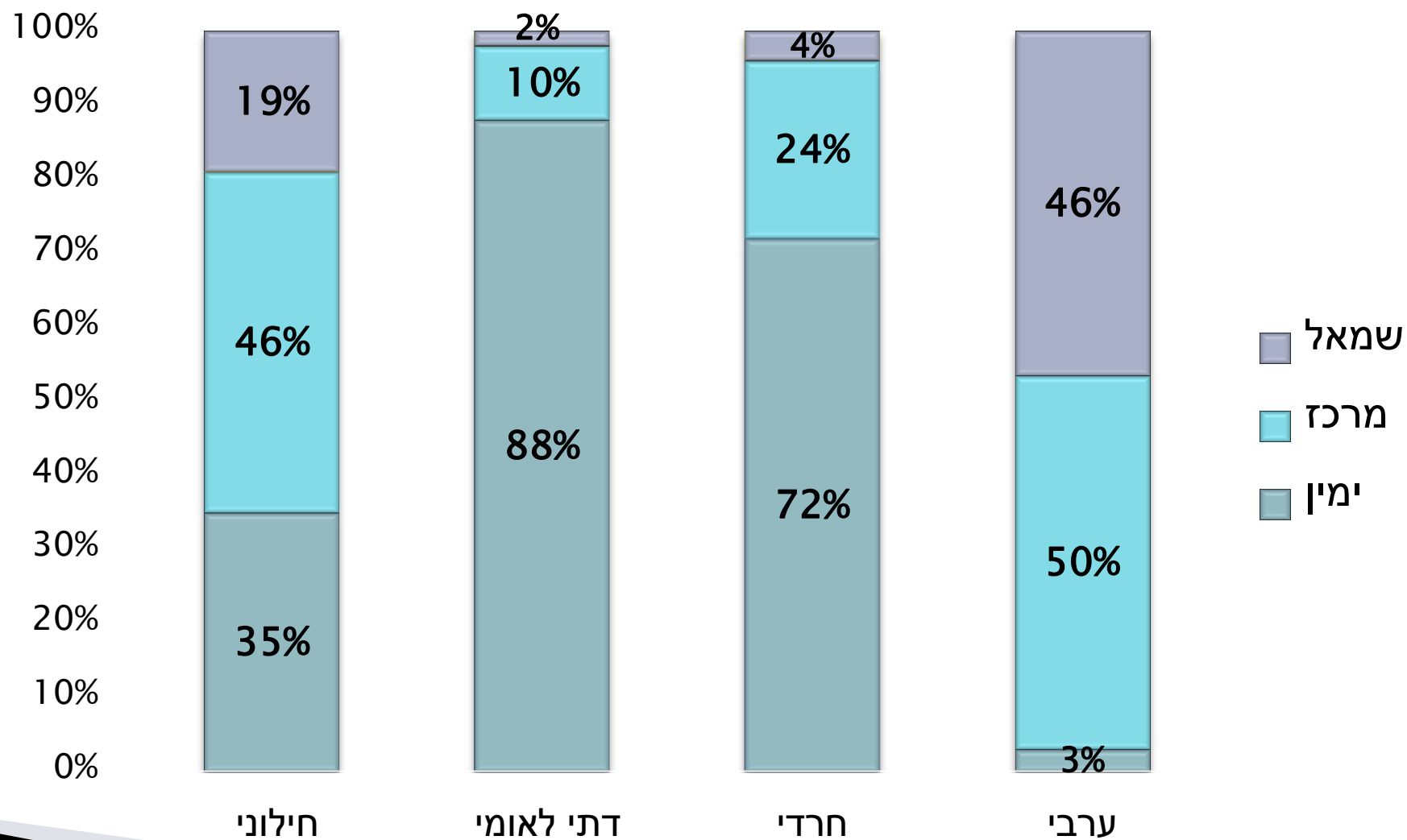
הגבוה ביותר

הוצאה על פיתוח תשתיות בתקציב בלתי רגיל: ממצאים השוואתיים

- ▶ ההוצאה לפיתוח תשתיות בתקציב הבלתי רגיל ברשויות החילוניות וברשויות הדתיות-לאומיות גדול בהרבה מההוצאה ברשויות הערביות והרשויות החרדיות
- ▶ אם מגמה זו תמשך, הרשויות הערביות והחרדיות תמשכנה לסבול מפער בתשתיות שיילך ויתרחב גם בעתיד;
- ▶ יש לכך השפעה על היכולת להקטין את אי-השוויון בין יהודים לערבים, ובין החילונים והדתיים-לאומיים מחד גיסא וחרדים מאידך גיסא.

אפיון השבטים לפי השקפת עולם פוליטית

אפיון השבטים על פי השקפתם הפוליטית

‣ כידוע, רוב ניכר מהציבור הדתי-לאומי והחרדי מגדיר עצמו כימנים

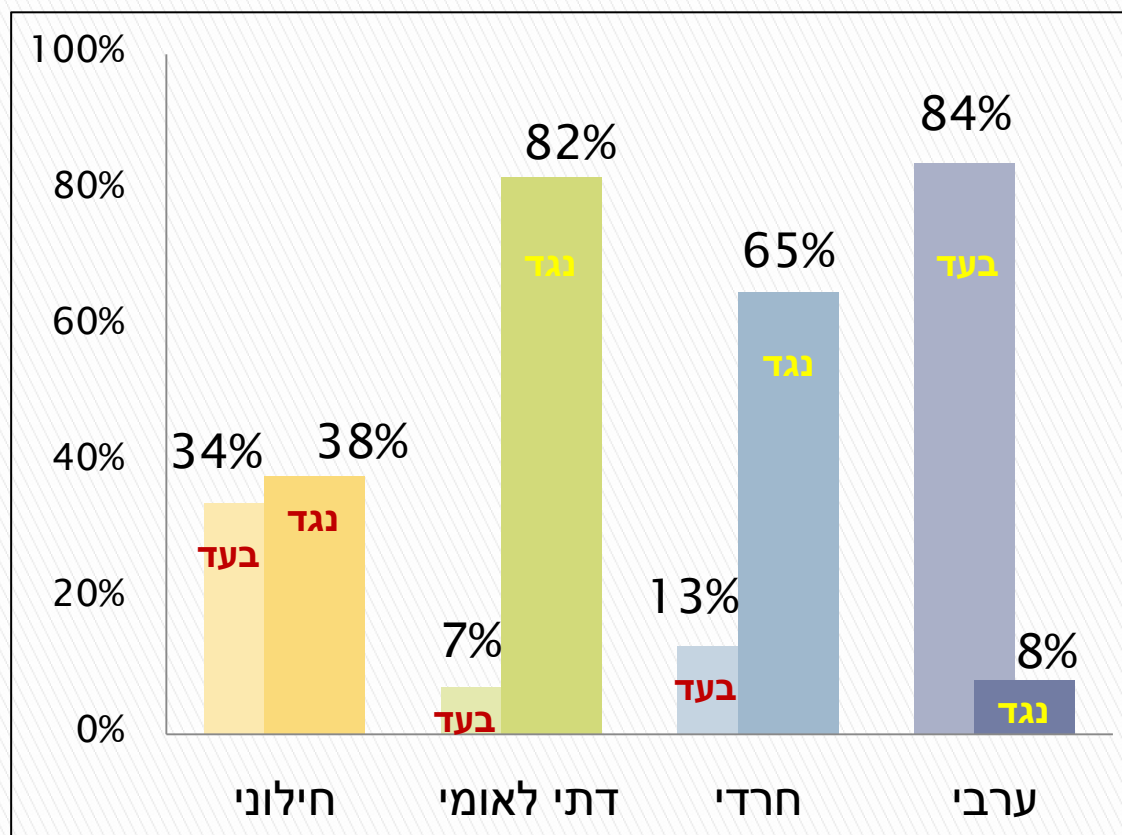
‣ הציבור החילוני מפולג מבחינה פוליטית

‣ השבט הערבי ממקם עצמו בעיקר בשמאל ובמרכז

‣ רמת דתיות מסבירה היטב דפוסי הצבעה בישראל

עמדות כלפי סיום השליטה ביהודה ושומרון

עמדות השבטים

מקרא: בהיר - בעד, כהה - נגד.

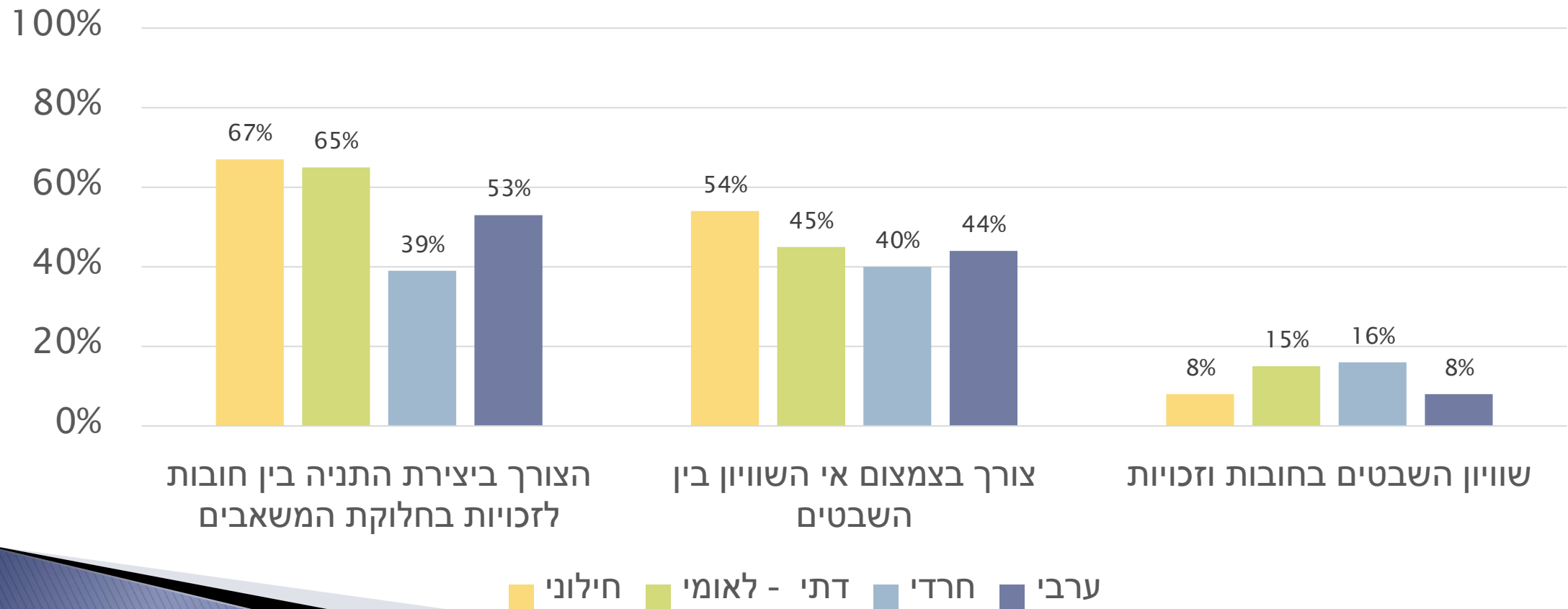
עמדות כלפי יו"ש

▶ ככלל, הימין הפוליטי בישראל תומך בהשארותנו ביהודה ובשומרון, בעוד המרכז והשמאל תומכים בפתרון שתי המדינות

▶ דת היא מסביר טוב מאוד של עמדות בנוגע לסיום השליטה בשטחים, כפי שהשקף אכן מראה.

עמדות השבטים כלפי שוויון, זכויות וחובות

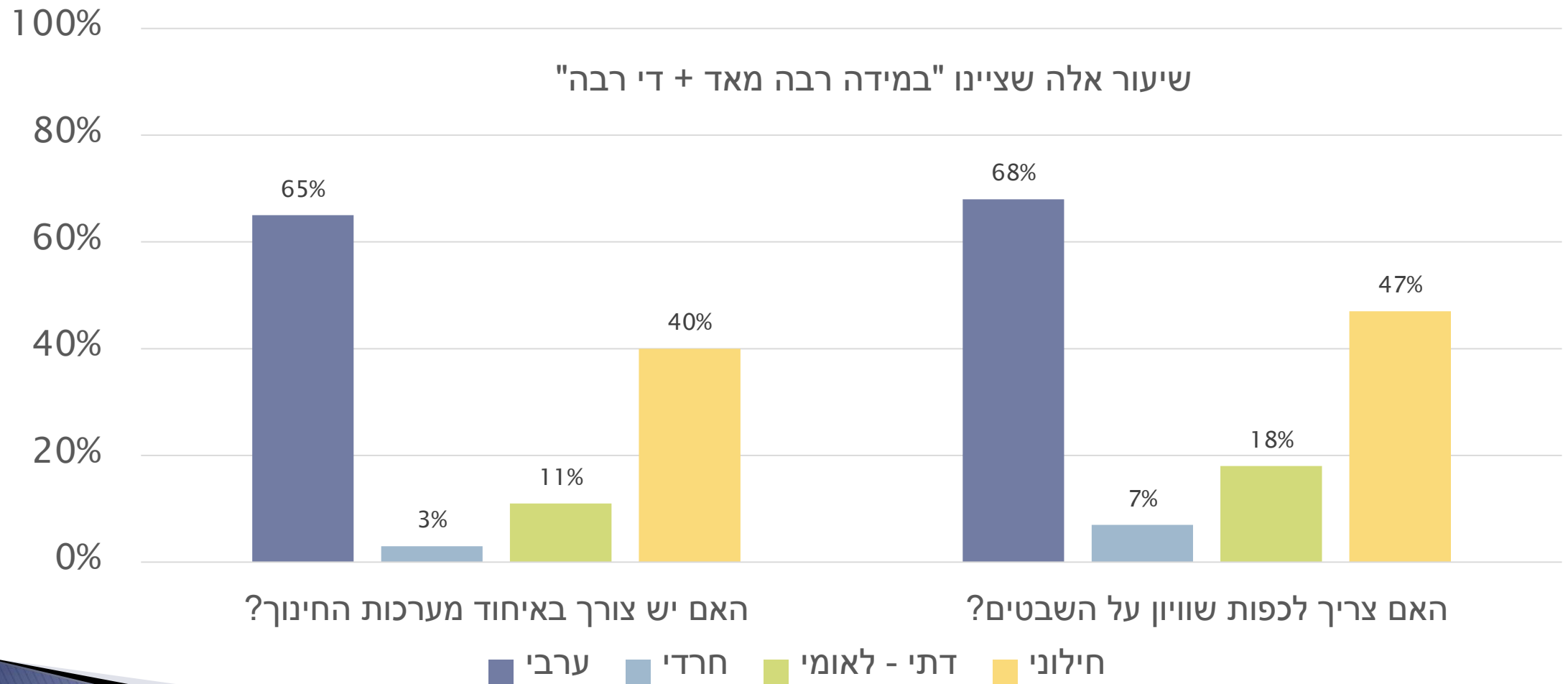
שיעור אלה שציינו "במידה רבה מאוד + די רבה"

עמדות השבטים לגבי שיוויון

- ▶ רוב הציבור, בני כל השבטים, אינו סבור שיש בישראל שוויון זכויות וחובות.
- ▶ רוב בני השבט הערבי, כמו גם רוב בני השבט החילוני ורוב השבט הדתי-לאומי, תומך בהתנית קבלת זכויות בחלוקת המשאבים במילוי החובות;
- ▶ אחת התובנות המעניינות—ואולי אף מעודדות—העולות מן סקר "ארבעת השבטים" (מינץ ואלישע, 2017), היא הרצון של כמעט 50% מהשבט הערבי להשתלב בחברה הישראלית

מאפיינים חברתיים בסדר ישראלי חדש

שוויון ואי-שוויון—ממצאים עיקריים (המשך)

- ▶ חוסר השוויון המתבטא בהשקעות בעתיד (חינוך, תשתיות), עלול אף להעמיק את הפערים ולהרחיק את מימוש חזון הישראליות המשותפת. למרות החלטת הממשלה, תכנית חומש לאוכלוסיית המיעוטים, מדצמבר 2015, הכוללת הקצאת 15 מיליארד שח לשבט הערבי, יישום ההחלטה מתנהל בעצלתיים;
- ▶ נראה שגם בנושאים אלה של השקעה בחינוך ותשתיות, מובילים השבטים הדתי-לאומי והחילוני במרחק ניכר לפני השבט החרדי ואילו השבט הערבי נשרך מאחור.

ממצא עיקרי

- ▶ הנתונים על פני העשור האחרון מראים על היררכיה בין השבטים
- ▶ השבט הדתי-לאומי ניצב בראש הנהנים מן התנופה הכלכלית, התשתיתית והחינוכית בישראל במרבית הפרמטרים שנבחנו (הקצאות לתשתיות, חינוך, השתתפות הממשלה בהכנסות, זכאות לבגרות איכותית);
- ▶ השבט החילוני נמצא במקום השני במרבית הפרמטרים שנבחנו
- ▶ השבטי החרדי ממוקם במקום השלישי
- ▶ השבט הערבי - ישראלי מפגר רחוק מאחור, כמעט בכל הפרמטרים;
- ▶ אגב, כל הרשויות הדתיות-לאומיות העירוניות המובהקות נמצאות ביהודה ושומרון.

תובנות עיקריות מהמחקר

1. בעשור האחרון לא היתה התקדמות משמעותית לעבר ישראליות משותפת.
2. נהפוך הוא. הפערים בין השבטים השונים רק הולכים ומתרחבים.
3. אם המגמה תמשך, נלך ונתרחק ממימוש חזונו של נשיא המדינה.
4. בראיה שבטית, נדמה שיש שיפור בכל מגזר בפני עצמו. ועם זאת:
5. התמונה שונה בהשוואה בין השבטים: מצטיירת תמונה קודרת נוכח הפערים ההולכים ומעמיקים;
6. ישראל אמנם צועדת קדימה, אבל הפערים בין השבטים מתרחבים.

"השורה התחתונה"

- ▶ המחקר בחן אם ישראל צועדת לכיוון ישראליות משותפת או בשבטים שונים ונפרדים.
- ▶ המחקר מראה שבאם המגמות בעשור האחרון תמשכנה, אנו מתרחקים מן החזון של נשיא המדינה.
- ▶ החוסן הלאומי של ישראל מותנה גם ביצירת וטיפוח הון חברתי וחברה שיוויונית יותר עם סולידריות חברתית גבוהה
- ▶ על מנת לקדם ישראליות משותפת יש צורך בשינוי מדיניות דרסטי.
- ▶ שינוי זה יכול לבוא רק מתוך ראייה מוסדית-מערכתית כוללת.